

Н. В. БОРДЮГОВА

Наталія Вікторівна Бордюгова, ст. викладач Київського університету права НАН України

ПРАВОПОРУШЕННЯ В СПОРТІ: ДОПІНГ, ПОНЯТТЯ І ІСТОРІЯ РОЗПОВСЮДЖЕННЯ

«Застосування допінгу – шлях до смерті. Фізична смерть трапляється з різних причин. Це фізіологічна смерть. Але буває смерть етична, коли шляхом обману порушуються правила і принцип. Прагнучи до негайного успіху, той, хто застосовує допінг, забуває етику і клятву, які зобов'язався дотримувати».

Хуан Антоніо Самаранч

Не дивлячись на те, що офіційною ідеологією міжнародного спортивного руху є чесна, бездопінгова боротьба, «чистим» спорт не був ніколи. Практично немає олімпійських видів спорту, в яких не були б зареєстровані випадки вживання заборонених препаратів. Цій проблемі присвячені роботи багатьох зарубіжних та вітчизняних спеціалістів, серед яких необхідно назвати Сікмана Роберта (Нідерланди), Хорста Хілперта (Німеччина), О. С. Августинова, С. В. Алексєєва, О. М. Брілліантову, А. А. Глашева, В. В. Кузіна, М. Є. Кутєпова (Росія), В. П. Коржа, В. Н. Платонова, І. М. Башкіна (Україна).

Метою написання статті є аналіз ситуації, що склалася в спорті через вживання заборонених речовин та методів, висвітлення роботи Всесвітнього антидопінгового агентства та розгляд правових аспектів даної проблеми, пропаганда боротьби з вживанням допінгу та збереження здоров'я спортсменів.

Хоча й історія сучасного спорту відлічує вже другу сотню років, боротьба з темною стороною спортивної медицини почалася трохи більше 50 років тому, коли в 1960 р. на Олімпіаді в Римі прямо на дистанції помер датський велосипедист Кнуд Йенсен.

У 1967 р. була заснована медична комісія МОК. У 1967-му Міжнародний олімпійський комітет вперше став вимагати від кожного провідного спортсмена відповідних паперів з відмовою від вживання будь-яких «чужих організму» препаратів і обіцянкою чесно сприяти зростанню власних спортивних досягнень. Тоді ж був складений перший список заборонених препаратів і введено правило обов'язкового допінг-контролю на міжнародних змаганнях¹.

Відповідно визначення Медичної комісії Міжнародної Олімпійського Комітету, допінгом вважається введення в організм спортсменів будь-яким шляхом (у вигляді уколів, пігулок, при вдиханні і т.д.) фармакологічних препаратів, що штучно підвищують працездатність і спортивний результат. Крім того, до допінгів відносять і різного роду маніпуляції біологічними рідинами, які робляться з тими ж цілям.

Згідно цього визначення, фармакологічний препарат може вважатися допінгом лише в тому випадку, якщо він сам або продукти його розпаду можуть бути визначені в біологічних рідинах організму (крові, сечі) з високим ступенем точності і достовірності.

Згідно п. 3.9 Заключних положень Європейської спортивної моделі, боротьба із допінгом в своїй основі має два елементи: контроль, який проводиться поза змаганнями та контроль, який проводиться під час або одразу після змагань з суворим дотриманням правил забору допінг-проб.

Боротьба із допінгом, як відмічається в Заклучних положеннях, має не тільки чисто спортивне значення, але і стосується зростаючої проблеми обороту наркотичних засобів та їх розповсюдження.

Одним із головних результатів роботи Першої конференції Європейського Союзу з питань спорту була вказівка, дана робочій групі з розробки вказівок та інструкцій для міністрів спорту країн – членів ЄС. У результаті довгої та кропіткої роботи Єврокомісія в грудні 1999 р. надала Європейській раді доклад, який отримав назву Гельсінський доклад про спорт. У ньому робиться акцент на посилення поєднання зусиль, направлених на боротьбу із допінгом. Засоби, які вживаються Європейською комісією в цьому напрямку, можна умовно розподілити на три групи:

- ті, що відносяться до діяльності Європейської групи з етики;
- кооперація зусиль з МОК по утворенню умов для нормальної роботи Всесвітнього антидопінгового агентства;
- мобілізація правових інструментів ЄС для доповнення та посилення роботи, вже зробленої державами-членами ЄС в галузі наукових досліджень, охорони здоров'я, освіти. Необхідна також подальша робота з покращення законодавчої бази.

Особливе значення має Конвенція проти вживання допінгу², яка регулює відносини, пов'язані з його вживанням та встановлює заходи, направлені на обмеження його доступності, а також принципи міжнародного співробітництва в цій сфері. За виключенням Бельгії вона ратифікована всіма країнами Європи. Ця конвенція унікальна тим, що делегує великі повноваження по боротьбі з допінгом Міжнародному олімпійському комітету. Головна умова для виконання угоди – гармонізація правил, що впливають на проблему допінгу в кожній країні. Зусилля МОК та національних урядів направлені наразі на укріплення Всесвітнього антидопінгового агентства.

Застосування допінгу (порушення антидопінгових правил) є найпоширенішим і найбільш переслідуваним правопорушенням у сфері спорту, яке лежить в площині декількох галузей права; саме за це правопорушення передбачено декілька видів відповідальності одночасно – адміністративна, цивільна, дисциплінарна і, в особливих випадках, кримінальна. Останнє десятиліття все частіше на слуху гучні скандали навкруги цього питання. Враховуючи те, що глобальна комерціалізація спорту відкладає свої відбитки, і викритий у застосуванні допінгу спортсмен позбавляється медалі, всіх зароблених призових грошей, так само як і досягнутих результатів, то не дивно, що іноді допінгові скандали просто таки приголомшують.

Спробуємо розібратися детальніше, чому така пильна увага саме до цього порушення, адже в спорті, як і в будь-якому іншому виді людської діяльності, зустрічаються найрізноманітніші правопорушення і навіть злочини (порушення громадського порядку під час проведення спортивних заходів; організація і здійснення заборонених видів спорту, які небезпечні для життя; економічні злочини (підкуп атлетів або суддів, розкрадання і незаконне використання майна, ухилення від сплати податків і т.д.), але про них ми чуємо набагато рідше.

У вітчизняному законодавстві це питання регулюють ряд нормативно-правових актів: Верховною Радою України ратифікована Міжнародна конвенція по боротьбі з допінгом в спорті, прийнятий Закон «Про антидопінговий контроль в спорті»³, Постановою Кабінету Міністрів України створений Національний антидопінговий центр⁴.

Згідно ст. 1 Закону України «Про антидопінговий контроль в спорті», допінгом є речовини і методи, які використовуються для підвищення працездатності спортсменів, які є потенційно небезпечними для їх здоров'я і заборонені для використання Антидопінговим кодексом Олімпійського руху і компетентними органами відповідних організацій (тут мається на увазі такі організації як Національний антидопінговий центр, Всесвітнє антидопінгове агенство, Антидопінгові комісії при федераціях з видів спорту як на національному, так і на міжнародному рівні тощо).

Також до органів, які відповідальні за ухвалення, виконання або втілення в життя антидопінгових правил в рамках своїх повноважень відносяться Міжнародний олімпійський комітет, Міжнародний паралімпійський комітет, міжнародні організації спортивного профілю, організатори крупних спортивних змагань.

Антидопінгові правила, як і правила змагань, є спортивними правилами, що контролюють умови, в яких проводяться конкретні змагання. Атлети приймають ці правила як умови участі в них. Антидопінгові правила не підлягають і не обмежуються вимогами і

правовими нормами, які застосовуються для розгляду кримінальних або адміністративних справ. Принципи і норми, викладені, у Всесвітньому антидопінговому кодексі є консенсусом сторін, що його підписали і зацікавлених в чесному спорті.

При виявленні в організмі атлета заборонених речовин (незалежно від того, чи вживав він їх самостійно, свідомо або несвідомо, недбало або помилково) він визнається винним у порушенні антидопінгових правил. **Атлет несе повну відповідальність за те, що потрапляє в його організм**, при цьому довести, що мав місце саботаж практично неможливо. Якщо тестування мало місце під час змагань – показаний результат анулюється, медаль та призи повертаються. При поза змагальному контролі – тільки дискваліфікація.

Якщо атлет ухиляється від здачі аналізу на наявність в організмі заборонених речовин і не з'являється у встановлений час в пункт забору проб – він вважається винним в порушенні антидопінгових правил – відмова або ухилення від здавання проби.

Позазмагальний контроль передбачає постійне інформування атлетом офіцерів антидопінгової служби про його місце перебування, з тим, щоб у будь-який момент його могли запросити для здачі тесту. Якоюсь мірою це є порушенням прав людини, оскільки обмежує його можливість пересуватися вільно, позбавляє в якійсь мірі права на конфіденційність⁵.

З іншого боку, це професіональні обмеження, на які атлет погоджується добровільно, обираючи професію. Таким чином, постійно володіючи інформацією про місце знаходження атлета, офіцери служби допінг-контролю можуть у будь-який час вимагати у нього здати необхідні аналізи. При цьому які-небудь посилання на зайнятість і термінові справи не беруться до уваги, якщо не трапляються вже зовсім форс-мажорні обставини, які при подальшому розслідуванні треба ще довести.

Антидопінгова організація, заявляючи про порушення антидопінгових правил атлетом, бере на себе зобов'язання довести, що таке порушення мало місце з боку саме атлета. Факти відносно порушення антидопінгових правил можуть встановлюватися будь-яким способом, включаючи зізнання і свідчення третьої особи. За загальноприйнятим правилом, вважається, що процедура забору проб відбувається згідно міжнародним стандартам проведення такого аналізу і виключно співробітниками акредитованої ВАДА лабораторії. При цьому за атлетом завжди залишається право на спростування цього припущення, довівши, що узяття проби проводилося з порушенням міжнародних стандартів.

Якщо атлетові все ж таки вдається спростувати попередні звинувачення, вказавши на допущені порушення міжнародних стандартів, антидопінговій організації необхідно довести зворотнє, і вказати, що порушення, які мали місце, не вплинули на достовірність отриманого результату.

Список заборонених до застосування атлетами препаратів⁷ переглядається щорічно і розсилається всім країнам для ознайомлення. Список заборонених препаратів і поправки до нього вступають в силу після закінчення тримісячного строку після офіційної публікації його ВАДА.

Цікавим також є той факт, що список заборонених препаратів загальний і, за рідким виключенням, єдиний для всіх видів спорту, але може конкретизуватися залежно від виду спорту, для змагального і позазмагального сезонів. Таким чином, вживання одного медичного препарату для двох атлетів з різних видів спорту залежно від «пори року» матиме різні наслідки: для одного дискваліфікація і всі супроводжуючі її наслідки, а для іншого – попередження.

Особлива увага завжди приділяється процедурі управління отриманим після тестування результатом, якщо проба була позитивною. Спочатку необхідно з'ясувати, чи не мав протестований атлет відповідного дозволу на використання виявленого препарату в терапевтичних цілях (при астмі, діабеті, псоріазі, риніті, кон'юнктивіті і т.п.) і таким чином нічого не порушував, і чи не мало місця яке-небудь грубе порушення процедури узяття проб). Інколи виявлене під час тестування підвищення допустимого значення того чи іншого гормону в організмі є особливістю організму атлета, для чого потрібно з проміжками зробити кілька додаткових тестувань, щоб у цьому впевнитися.

Упевнившись у відсутності вищезгаданих обставин, антидопінгова організація негайно сповіщає атлета про результати тестування і починає додаткове розслідування. Атлет має право зажадати розкрити другу пробу (Б) і при цьому бути присутнім особисто і мати представника; атлет також може вимагати надання копій всіх документів лабораторної документації відносно обох проб і упевнитися в наявності в цій документації всіх даних, передбачених Міжнародними стандартами проведення лабораторного аналізу. Під час проведення розслідування і слухань у справі, атлет може бути тимчасово відсторонений від участі в змаганнях. Якщо застосування тимчасового усунення від участі в змаганнях, пов'язане з результатом першої проби, а відкриття другої проби не підтвердить первинно отриманий результат, тоді атлет не підлягає будь-якому покаранню і всі раніше застосовані до нього санкції підлягають скасуванню.

Таким чином, якщо сам атлет або його команда були усунені від участі в змаганнях і, якщо це не матиме значного впливу на хід змагань, все ще існує можливість відновити участь в змаганнях. Тут виникає питання, чи має сенс усунення команди? Напевне, це має залежати від кількості спортсменів у команді. Адже є різниця, коли результат досягається трьома, чотирма спортсменами, або одинадцятьма. Адже будь-якого гравця/учасника команди можна замінити. Скоріше, слід відлучити від участі в змаганнях тільки підозрюваного атлета.

За одне порушення антидопінгових правил покарання можуть понести декілька осіб одночасно (сам атлет, і особа, що схилила його до вживання забороненого препарату (методу) або яка дала йому цей препарат (метод)). Нерідко в таких випадках до відповідальності притягуються лікарі команд. При цьому покарання особи з персоналу, що працює з атлетом, торгуючого забороненими препаратами або яка незаконно їх прописує, суворіше, мінімальна санкція – чотирирічна дискваліфікація без права працювати в будь-якій сфері, пов'язаній із спортом.

Крім того, часто такі порушення лежать в площині вже не спортивної сфери, і можуть розслідуватися в компетентних адміністративних, правоохоронних органах з передачею матеріалів у судові інстанції та понесенням кримінальної відповідальності.

Антидопінговий контроль стає все жорсткішим: практично всі заборонені препарати виявляються, проби у спортсменів беруться по кілька разів на рік, планово та без попередження. Поява УАСІ (Української аналітичної системи ідентифікації) дещо змінила ситуацію. Тепер є можливість тестувати вітчизняних спортсменів на внутрішніх змаганнях та між стартапами. Проте кожного року з'являються нові, ще не заборонені, але ефективні допінги.

Викликає занепокоєння тенденція встановлення нових світових та європейських рекордів спортсменами молодше 20 років, які виграють змагання у дорослих досвідчених спортсменів, і коли після 25 років вони раптово закінчують спортивну кар'єру через стан здоров'я, стає зрозумілим, яка ціна встановленого рекорду. Мають місце смертельні випадки, як у світі, так і в Україні: за останні півтора року в нашій країні в ігрових видах спорту (футбол, баскетбол) померли від зупинки серця!!! семеро спортсменів віком до 25 років. Згідно статистики, ще до введення жорсткого допінг-контролю, до 1980 р., при з'ясуванні причин смерті спортсменів 60 % з них померли через злоякісні пухлини, 10 % – через зупинку серця, при чому у віці до 50 років¹.

Вже давно відомо, що виснажливі тренування, вживання фармакології (не тільки стероїдів, а навіть вітамінів, що приводить до гіпервітамінізації організму, порушує обмін речовин, роботу внутрішніх органів, структуру м'язів та сухожилків, що приводить до їх патології, наслідком чого є тяжкі травми, а іноді навіть інвалідність. З роками стан здоров'я колишніх спортсменів дедалі погіршується, і при цьому вони не мають ніяких соціальних гарантій.

Згідно відомостей, що поступили до Медичної комісії МОК, спеціальна лабораторія в Кельні завершила дослідження 600 найбільш розповсюджених харчових добавок. У кожній п'ятій з них знайдено незаявлені виробниками компоненти, які можуть вважатися допінгом.

МОК закликає спортсменів не використовувати харчові добавки, оскільки багато з них містять речовини, що дають позитивну реакцію на допінг. Виходить, що несвідомо

спортсмен вживає заборонені речовини, але відповідно до Антидопінгової конвенції, це не впливає на міру покарання. Адже незнання не звільняє від відповідальності. Теоретично, вживаючи будь-який препарат, спортсмен повинен припускати можливість наявності в ньому заборонених речовин і бути дуже обережним.

Таким чином, саме боротьба з допінгом на сьогоднішній день є основною проблемою в спорті, найбільш прогресуючим напрямом, оскільки абсолютно очевидно, що в спорті є розділення на два табори: осіб, що шукають методи як прийняти допінг і не потрапити, і ті, хто бореться всіма силами з допінгом, винаходячи нові технології по виявленню заборонених методів і препаратів. Допінг став просто таки смертельною загрозою для всього спорту в цілому і на боротьбу з ним не шкодують ані сил, ані засобів. Саме антидопінгова робота направлена на те, щоб зберегти цінності спорту – справедливу боротьбу, чистоту спорту, повагу до себе і суперників, дотримання правил і законів, інтерес громадськості до спорту.

¹ Корж В. П., Башкин И. Н. Допинг вчера, сегодня и завтра. – Николаев: ИИП «Степь-инфо», 2006. – С. 9-16.

² Антидопінгова конвенція (Конвенція проти допінгу) від 16.11.1989 //www.rada.gov.ua

³ Закон України «Про антидопінговий контроль у спорті» № 2353-III від 05.04.2001 // www.rada.gov.ua

⁴ Закон України «Про утворення Національного антидопінгового центру» від 25.07.2002 № 1063

⁵ Всесвітній антидопінговий кодекс. ВАДА, 2009// www.wada-ama.org

⁶ Платонов В. Н. Олимпийский спорт. – К.: Олимпийская литература, 1994. – 496 с.

⁷ Список заборонених речовин та методів. ВАДА 2009. // www.wada-ama.org

⁸ Спорт и законодательство зарубежных стран // Организация и управление физической культурой и спортом в зарубежных странах: по материалам 18-го colloquiuma по европейскому законодательству (Маастрихт, Нидерланды, 12–14 октября 1988 г.). – М., 1990. – Вып. 6.

Резюме

Використання допінгу є найпоширенішим і найбільш переслідуваним правопорушенням у сфері спорту, яке знаходиться в площині декількох галузей права. До виникнення цієї проблеми призвела глобальна комерціалізація спорту.

Ключові слова: заборонені препарати, допінг-контроль, антидопінгові правила.

Резюме

Использование допинга является самым распространенным и наиболее преследуемым правонарушением в сфере спорта, находящимся в плоскости нескольких отраслей права. К возникновению этой проблемы привела глобальная коммерциализация спорта.

Ключевые слова. запрещенные препараты, допинг-контроль, антидопинговые правила.

Summary

Doping usage is one of the most spread and most prosecuted infringement in the sports sphere, which is within the frame of few branches of law. To the appearance of this problem led the global commercialization of sport.

Key words: prohibited substances, doping-control, antidoping rules.

Отримано 13.01.2010